

תיקון "לטאות כתיב" בכתובות יוונית שבכפר נחום

מאת

חיים ב. רוזן

באחד מעמודיו של בית-הכנסת שבכפר נחום נראה כתובות יוונית, ברורה מאד וקללה לקרוא. העתקה ממנה פורסמה לראשונה על ידי אורפאלי ב-JPOS 1926 (עמ' 160), והוא הובאה גם על ידי סוקניκ ב-*Ancient Synagogues* (עמ' 71), וכן ב-*ספר היישוב* (א', עמ' 95); בשני הספרים שנזכרו לאחרונה ניתן גם צילום הכתובות, וזו לשונה:

HPΩΔΗCMO	[או : -א] [n-] Mo[ν-α]
MOYKAIIOYCTOC	μου και ιούστος
YIOC AMA TOIC	υιός αίμα τοῖς
TEKNOICEKTI	τέκνοις ἔκτι-
CAN	σαν
TONKIONA	τὸν αἴονα

עינ המסתכל מבחינה بكلות בתופעה גרافية מוזרה, הנראית בשורה האחורונה של הכתובות, והיא ניכרת גם בצלומים המובאים בלוח IV צייר 3. באות N הראונה שבשורה TONKIONA, אין הקו השמאלי הזקוף והקו האלכסוני מצטרפים לזווית ממש, אלא הקו האלכסוני נמשך קצת לפני מעלה ושמאליה מהקצה העליון של הקו השמאלי. ודרך נקודה החיתוך נמשך קו שלישי, שכוב, המעמיק פחות משנה הקווים הנוגרים, אבל הוא מסותת באופן ברור, והוא מצטרף עם הקו השמאלי לזווית ישרה כמעט. קצחו השמאלי של הקו השוכב מוזכר כלשהו חוצה לקו הזקוף השמאלי כמעט. ולצד ימין הוא נמשך עד כדי שני שלישים, בקירוב, ברוחב אותן, ושם הוא מסתים בקו קצר, הפונה כלפי מטה, והוא מצטרף עמו לזווית ישרה. סיום זה הוא מטבע הגוף (ductus) של כתובות זו.

בתהתאם להרגליו של הכתב היווני הולגاري יש מקום להשערה על טיבו של "קו" שונה זה "הנוסף".

ידוע, שהיווני נהוג לסמן את ההגה החיציאפי באות ζ, ומקומות שבא צירוף האותיות ζζ, άζ, היגויו הוא כהיגויו של הצירוף ng, nk.

בלשונות האירופיות. הכתב המוני נוהג כן גם במקומות שני העיצורים הללו נפגשים לא במללה אחת אלא בשתי מלים, שאחת מהן קצרה וננסכת לחברת הבאה אחרת; כתיבים כגון ΣΚΟΤΟΙΣ ΕΓ (בכתובות מהאליקארנאטוס) במקומות יוציאו אַתְόֹזָא עַל הרגיל, או ΤΟΓ ΓΡΑΜΜΑΤΕΑ (בכתובות מאתונה) במקומות יווניים בטכسطים מוגהים, מצויים למאות ולאלפים בטכسطים יווניים בלתי-ספרתיים (כתובות, פאפרוסים) בכל תקופות הלשון היוונית, ואין אפילו כל צורך להביא דוגמאות להם. ומטבע הדברים שכתיב זה שכיח ביותר בצורות האקוסאטיווס של התווית (ע'ז, ע'ז), סמכות במידה יתרה אל שם העצם שאחריהן. הוא הוא הכתב הולגנاري השגור בידי המוניים, שדרכם לכתו, כפי שהם מבטאים. והרי בדורות הראשוניים לא היה

הכתב "הנכון" אלא נחלתם של המשכילים והחכמים בלבד. מסתבר, שגם הסתת המכפר נחום כתוב בתחילת: ΑΙΩΝΙΟΤΟΓ, כدرן שהיו רגילים לכתוב פשוטי-עם באותה הדורות. אלא שאחד יודע כתיב העמionario על טעותו, או שמאליו עמד על כך, ובאו ותיקן את הכתב לפי "כללי הדקדוק". ודבר זה, שהקו השוכב, עומק סיתותו פחות משל שאר השורה, יש בו משום רמז לכך, שהתקoon נעשה, קודם שנשלמה מלאכת הסיתות של הכתובות.

הסתת השתמש בקו הזוקוף של האות Γ לכו השמאלי של האות Ν; וכי להוטף טשטוש לאות המUIDה על טעותו, הארכיב עתה את הקו האלכטוני ומשכחו כלשהו מעל קצחו של הקו הזוקוף, צירף אליו את הקו הימני של Ν וסביר, שעلتה בידו להעלים את כל סימני בורותן.

אות Γ זו "המטוששת", צורתה מתאימה התאמה גמורה לצורתן של שאר אותיות הכתובות; Γ אחרת אינה בא בה. והרי וולגاريונים של כתב כיווץ בו מצאנו גם במקומות אחרים בכתובות היוניות שבמורחת.